

Föräldrars förvärvsarbete

Se tabellerna 8 i Barn och deras familjer 2001 Del 1 Tabeller

Nästan alla barn har föräldrar som förvärvsarbetar. Föräldrar med barn upp till 8 års ålder har rätt till deltidarbete³¹. En väl utbyggd barnsomsorg gör förvärvsarbete möjligt för båda föräldrarna. Under barnets första levnadsår är mamman vanligtvis föräldraledig. Därefter går hon ofta över till att arbeta deltid. Ju äldre barnet blir, desto mer förvärvsarbetar mamman. Papporna förvärvsarbetar nästan lika mycket oavsett barnets ålder och oftast på heltid. År 2001 stod papporna tillsammans för 14 procent av föräldraledighetsdagarna.

Mamma har jobb eller pluggar

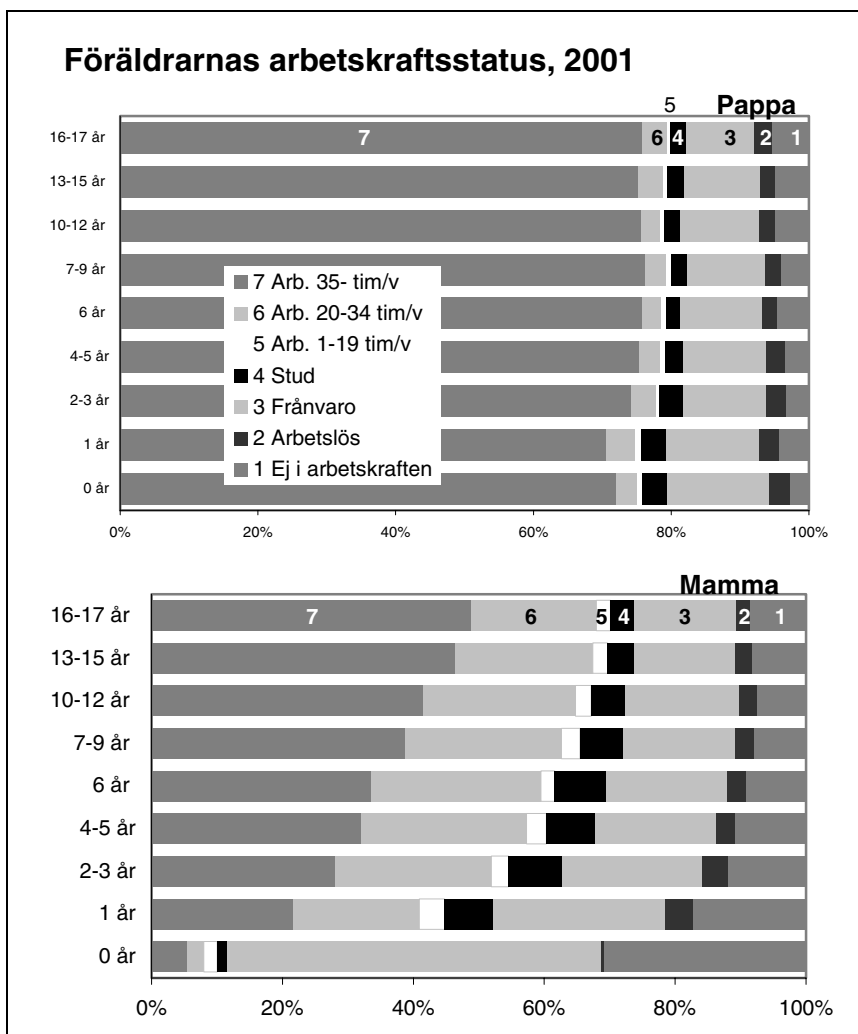
Under 2001 hade 87 procent av 0–17-åringarna (som bodde tillsammans med sin mamma) en mamma som hade ett arbete eller som var studerande. Majoriteten hade en arbetande mamma, endast sex procent hade en studerande mamma.

Trots hög förvärvsfrekvens var det ändå många som hade mamma hemma. Många mammor var föräldralediga eller hade annan ledighet för vård av barn.

Under en genomsnittlig vecka hade nära två tredjedelar (62 procent) av barnen en mamma som var i arbete. En femtedel hade en mamma som hade arbete men som denna vecka var frånvarande från jobbet. Hon var ledig för vård av barn, hade semester, annan ledighet eller var sjukskriven. Tre procent av barnen hade en arbetslös mamma, dvs. hon var aktivt arbetssökande och hade möjlighet att ta ett arbete om hon blev erbjuden ett. De resterande 10 procenten bodde i en familj där mamman varken var studerande eller tillhörde arbetskraften. De flesta av dessa mammor hade heller inte önskan att förvärvsarbete just då men en fjärdedel ville förvärvsarbete men var förhindrade av olika skäl.

Under en genomsnittlig vecka hade således de allra flesta en mamma som var på sitt arbete eller som studerade (68 procent). Resten av barnen hade mamma hemma av en eller annan anledning. Ofta var mamma hemma just för barnens skull eller för semester och då kan man anta att barnen verkligen hade tillgång till mamma. Var hon arbetssökande däremot får man anta att stor del av tiden gick åt till det.

³¹ Föräldraledighetslagen § 7

Källa: SCB Undersökningen om levnadsförhållande 2000/01

Pappa finns på jobbet

Nästan alla pappor som bor med sina barn har jobb eller studerar. Av barnen är det 93 procent som har en pappa som antingen har ett jobb eller studerar. Att pappa studerar är inte lika vanligt som att mamma studerar (3 respektive 6 procent av barnen).

Nu får vi reservera oss för de barn där ingen pappa finns närvarande i familjen. De frånvarande pappornas arbetskraftstatus känner vi inte. Kanske ser det lite annorlunda ut där. Om vi försöker räkna om talen med hänsyn till alla barn är det alltså så att 18 procent av barnen saknar pappa eller styvpappa i familjen (se kapitel om Föräldrar och syskon). Det kan finnas en man i familjen men inte någon som mamma fått ett nytt barn med. Tre fjärdedelar har en pappa eller styvpappa i hemmet som antingen studerar eller har ett arbete. Fem procent slutligen har en pappa eller styvpappa i hemmet som är arbetslös eller som står utanför arbetskraften.

När det finns en pappa i hemmet så är han således för det allra mesta engagerad i förvärvsarbete och han arbetar heltid. Att pappa är frånvarande från arbetet är bara drygt hälften så vanligt som att mamma är det.

Småbarnsmammorna är ofta hemma

Ju äldre barnen är desto vanligare är det att mamman förvärvsarbetar. Av de barn som ännu inte fyllt ett år hade mer än var tredje en mamma som varken hade jobb eller sökte något. Endast en tiondel av de yngsta barnen levde i en familj där mamma hade ett jobb som hon också hade varit närvarande på. Den andelen ökar kraftigt med barnets ökande ålder. Redan i åldern mellan ett och två år har 45 procent en mamma som under en genomsnittlig vecka var närvarande på jobbet. Andelen stiger raskt och är som högst för tonåringar där 70 procent har en mamma som är närvarande på jobbet.

De yngsta barnens mammor är i stor utsträckning föräldralediga. Men även äldre barns mammor är föräldralediga i viss utsträckning. Dels kan man ta ut föräldraledigt ända tills barnet är 8 år och tillfällig ledighet för vård av sjuka barn kan man ta ut tills barnet är 12 år. Men många barn får också yngre syskon som gör att mamma blir föräldraledig.

De allra minsta barnen har sällan en mamma som är aktivt studerande. Men bland 1–6-åringar är det inte så ovanligt. Sju till åtta procent av barnen har en studerande mamma. I högre åldrar sjunker andelen igen.

...men småbarnspapporna jobbar

Pappornas förvärvsarbete varierar inte särskilt mycket med barnens ålder. Mellan 75 och 80 procent av barnen med hemmaboende pappa har en

pappa som är närvarande på jobbet en genomsnittlig vecka. Frånvaron är större när barnen är små. Att pappa är ledig en genomsnittlig vecka för vård av barn förekommer i stort sett endast för 0- och 1-åringar.

Heltid för både mammor och pappor

När mamma har jobb som hon är närvarande på är heltid³² vanligast åtminstone från det barnet är 6 år. Upp till 4–5 år är dock heltid och deltid praktiskt taget lika vanligt men sedan dominerar heltidsarbetet. Men i alla barnets åldrar är ändå deltid mycket vanligt. En genomsnittlig vecka 2001 hade en fjärdedel av 0–17-åringar en mamma som arbetat på deltid, 37 procent en mamma som arbetat på heltid, 6 procent hade studerande mamma och den återstående tredjedelen en mamma som var frånvarande från arbete eller saknade arbete. Bland 2–3-åringarnas mammor var motsvarande tal, 27, 28, 8 och återstoden 37 procent var frånvarande eller saknade arbete.

Barnens pappor jobbar nästan alltid på heltid. Deltid är mycket ovanligt. När det förekommer (tre procent av barnen har deltidsarbetande pappa) är det lika vanligt bland yngre som bland äldre barn.

Heltid och deltid för mamma en genomsnittlig vecka 2001

Procentuell fördelning av barn som bor med mamma

Barnets ålder	Deltid	Heltid	Studerande	Frånvarande från arbete	Utan arbete exkl studerande	Summa
0	4	6	1	57	32	100
1	23	22	7	26	22	100
2–3	27	28	8	21	16	100
4–5	28	32	7	19	14	100
6	28	34	8	18	12	100
7–9	27	39	7	17	10	100
10–12	25	41	5	17	11	100
13–15	23	46	4	15	12	100
0–17	24	37	6	20	13	100

Källa: SCB Arbetskraftsundersökningarna

Anm. Heltids- och deltidsarbetande utgör tillsammans *personer i arbete*. Med de frånvarande inräknade erhålls gruppen *sysselsatta*. Studerande tillhör ej arbetskraften. Utan arbete exkl studerande= arbetslösa + ej i arbetskraften (exkl studerande)

³² Heltid= 35 timmar per vecka eller mer. Deltid =1-34 timmar.

Vanligen arbetad tid

Här har vi redovisat arbetstiden som den ser ut en genomsnittlig vecka för dem som varit närvarande på jobbet just den veckan. Vanligare är att man fördelar de förvärvsarbetande efter vanligen arbetad tid. Föräldralediga tilldelas den arbetstid de hade före föräldraledigheten. Sett på det sättet är 49 procent av 0–17 åringarnas mammor sysselsatta på heltid och 32 procent på deltid. Variationen över barnens åldrar är jämförelsevis måttlig.

När pappa finns med i hushållet är det 86 procent av barnen som har en pappa som vanligen arbetar på heltid. Här är det nästan ingen variation med barnets ålder (från 85 till 87 procent).

Vanligen arbetad tid för mamma 2001

Procentuell fördelning av barn som bor med mamma

Barnets ålder	Deltid	Heltid	Utan arbete	Summa
0	18	49	33	100
1–2	33	40	27	100
3–6	35	43	21	100
7–10	34	49	17	100
11–16	30	55	15	100
0–16	32	49	19	100

Källa: SCB Arbetskraftsundersökningarna Tilläggstabeller 44A och B

Anm: Utan arbete = *Ej i arbetskraften + Arbetslösa*. Heltids- och deltidarbete utgör tillsammans samtliga *Sysselsatta*.

Bägge heltid

Ser man till den s.k. vanligen arbetade tiden är kombinationen heltid för både mamma och pappa den allra vanligaste i familjer med sammanboende föräldrar. Den näst vanligaste kombinationen är att mamma jobbar deltid och pappa heltid. Med deltidarbete menas då vanligen arbete 20–34 timmar i veckan. Arbete under 20 timmar per vecka förekommer också men är ovanligt.

Att båda föräldrarna arbetar på deltid förekommer nästan inte alls (1 procent av 0–5- åringar har föräldrar med den kombinationen) trots att föräldrar åtminstone i början 1990-talet angett att de tycker att ”deltid för bägge” är en idealisk arbetsfördelning för småbarnsföräldrar³³.

³³ Alternativet ”deltid för bägge” samlade flest svar, 33 respektive 44 procent bland 28-, 33-, och 43- åriga män och kvinnor i 1991 års familjeundersökning SCB Att klara av arbete, barn, familj. Demografiska rapporter 1994:1

De vanligaste sysselsättningskombinationerna för sammanboende föräldrar till barn i olika åldrar 2001

Vanligen arbetad tid

Mamma	Pappa	Andel %
0–5 år		
Varken arbete eller studier	Arbete/Studier heltid	32
Arbete/Studier heltid	Arbete/Studier heltid	27
Arbete/studier deltid	Arbete/Studier heltid	22
Summa		81
6–12 år		
Arbete/Studier heltid	Arbete/Studier heltid	49
Arbete/studier deltid	Arbete/Studier heltid	28
Varken arbete eller studier	Arbete/Studier heltid	10
Summa		87
13–17 år		
Arbete/Studier heltid	Arbete/Studier heltid	51
Arbete/studier deltid	Arbete/Studier heltid	27
Varken arbete eller studier	Arbete/Studier heltid	6
Summa		84
0–17 år		
Arbete/Studier heltid	Arbete/Studier heltid	43
Arbete/studier deltid	Arbete/Studier heltid	26
Varken arbete eller studier	Arbete/Studier heltid	16
Summa		85

Källa: SCB Undersökningen om levnadsförhållanden

Barn med ensamstående förälder

Den ensamstående mamman är heltidsarbetande i högre utsträckning än den sammanboende och med pappor förhåller det sig tvärtom. Det är också något vanligare att barn med ensamstående pappa har en pappa som varken arbetar eller studerar. Antingen barnen har ensamstående mamma eller ensamstående pappa är arbetslöshet vanligare än när föräldrarna är sammanboende och likaså är det vanligare att föräldern står utanför arbetskraften.

Barn med ensamstående och sammanboende föräldrar

Procentuell fördelning av barn som bor med ensamstående mamma resp pappa

Barnets ålder	Barn med sammanboende		ensamstående	
	mamma	pappa	mamma	pappa
0–17 år				
Deltid	26	4	18	5
Heltid	37	75	40	70
Studierande	5	3	9	4
Frånvarande från arbete	20	12	15	12
Utan arbete, Ej studierande	12	6	18	10
Summa	100	100	100	100
1–5 år				
Deltid	27	4	22	5
Heltid	29	74	27	68
Studierande	7	3	14	5
Frånvarande från arbete	22	12	14	10
Utan arbete, Ej studierande	15	6	22	12
Summa	100	100	100	100

Källa: SCB Arbetskraftsundersökningarna

Anm. Heltids- och deltidsarbetande utgör tillsammans *personer i arbete*. Med de frånvarande inräknade erhålls gruppen *sysse/satta*. Studierande tillhör ej arbetskraften. Utan arbete exkl studierande= arbetslösa + ej i arbetskraften (exkl studierande)

Om undersökningarna

I arbetskraftsundersökningarna (AKU) kan vi få detaljerad kunskap om den ena förälderns arbetskraftstillhörighet, men inte uppgifter om båda föräldrarna inom en och samma familj. För barnets dagliga liv är det kombinationen av föräldrarnas sysselsättning som avgör hur mycket tid barnet tillbringar tillsammans med minst en av föräldrarna eller är under någon annans tillsyn.

I undersökningen om levnadsförhållanden (ULF) ställs frågor om familjens sammansättning och om båda makarnas sysselsättning. Här är dock urvalet är betydligt mindre än i AKU och bortfallet något större, vilket gör resultaten något mer osäkra.

Föräldraledighet

Den lagstadgade föräldraledigheten ger barn och föräldrar möjlighet att vara tillsammans hela eller delar av dagar under barnens första år. Utöver föräldraledighetslagen finns dessutom avtal på arbetsmarknaden som ger föräldrar möjlighet till ytterligare ledighet. En garanti för ekonomiskt stöd från samhället är föräldraförsäkringen. Syftet med denna är att familjen ska få ersättning för inkomstbortfall vid barns födelse eller då förälder avstår från förvärvsarbete för att vårda barn under 12 år, i vissa fall 16 år. Försäkringen har funnits sedan 1974. Ändringar har gjorts många gånger, både i dess innehåll, utformning och ersättningsnivåer.

Föräldraledighetslagen ger alla föräldrar rätt till hel ledighet till dess att barnet är 18 månader. Föräldern har dessutom möjlighet till partiell ledighet med högst 25 procent, tills barnet fyllt 8 år.

Föräldrapenning

Av alla uttagna dagar med föräldrapenning 2001 tog mammorna ut 86 procent och papporna 14 procent. Pappornas andel har ökat. Under perioden 1993 till 1998 låg andelen stadigt kring 10 procent. Sedan dess har den ökat något för varje år. Också andelen av alla fäder som tar ut föräldrapenning har ökat, från 27 procent år 1993 till 40 procent år 2001.

Vid gemensam vårdnad har föräldrarna rätt att dela det totala antalet föräldrapenningdagar lika. Rätten till föräldrapenning kan överlåtas till den andra föräldern med undantag av 30 dagar, pappa/mammamånaden. Undantaget infördes 1995. Av de barn som föddes ett par år dessförinnan, 1993, hade 51 procent av papporna tagit ut föräldrapenning någon gång under barnets första fyra år. Av barn födda 1996 var det 77 procent av papporna som använt föräldrapenning. Nästan hälften hade tagit ut hela sin pappamånad. Papporna hade tagit ut i genomsnitt 39 dagar och mammorna 333 dagar. Pappor med eftergymnasial utbildning och med relativt sett högre inkomster tog i större utsträckning ut föräldrapenning. Likaså tog pappor i familjer där mammorna hade eftergymnasial utbildning ut mer föräldrapenning. I familjer där båda föräldrarna var födda utomlands var det betydligt ovanligare att pappan tog ut någon föräldraledighet³⁴.

Föräldraledighet utöver den lagstadgade

Det finns exempel på förmåner till föräldrar utöver de som har nämnts tidigare. Statligt anställda har rätt till partiell ledighet till utgången av det skolår då barnet fyller 12 år. Inom näringslivet finns det flera stora företag som erbjuder alla barnlediga att behålla 80 procent av lönen, även de som har en månadslön som överstiger 7,5 basbelopp. Också inom det statliga området har parterna träffat avtal om högre ersättningar.

³⁴ RFV *Spelade pappmånaden någon roll?* RFV analyserar 2002:14

Föräldraförsäkring (uppgifter för 2001)

Föräldraförsäkringen består av föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och havandeskapspenning. Ersättningar från föräldraförsäkringen baseras på den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) och ersättningsnivåerna. –Vid beräkning av SGI bortses från inkomster över 7,5 basbelopp.

Föräldrapenning

Ersättning från föräldrapenning kan tas ut till dess att barnet har fyllt 8 år eller har avslutat det första skolåret. Föräldrapenningen kan betalas ut under sammanlagt 450 dagar per barn. 360 dagar betalas ut med sjukpenningbelopp, dock minst 60 kr per dag. De resterande 90 dagarna ersätts enligt garantinivån, dvs. 60 kr per dag.

Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet har de rätt till hälften av det totala antalet föräldrapenningdagar med undantag av 30 dagar, den s.k. pappa-/mammamånaden.

Tillfällig föräldrapenning

Tillfällig föräldrapenning kan betalas ut i tre olika former: vård av barn, kontaktdagar och pappadagar.

Tillfällig föräldrapenning ges till en förälder som behöver avstå – från förvärvsarbete för att vårda barn under 12 år. Ersättning kan betalas ut om barnet eller dess ordinarie vårdare t.ex. är sjukt. Tillfällig föräldrapenning kan även betalas ut för barn som fyllt 12 men inte 16 år. Det gäller barn som – p.g.a. sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat funktionshinder är i behov av särskild tillsyn eller vård.

Ersättning betalas ut under – 60 dagar per barn och år. När dessa dagar är uttagna kan ersättning betalas ut för ytterligare 60 dagar. Dessa dagar kan dock inte tas ut vid ordinarie vårdares sjukdom och smitta.

Föräldrar till barn som omfattas av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) kan få ersättning för högst 10 kontaktdagar per barn och år.

I samband med ett barns födelse eller adoption har en pappa rätt till pappadagar under 10 dagar per barn.

Tillfällig föräldrapenning ersätts med 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten.

Havandeskapspenning

Havandeskapspenning betalas ut till gravida kvinnor som på grund av arbetets art helt eller delvis inte kan fortsätta med sina arbetsuppgifter i graviditetens slutskede. Ersättningsnivån är 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten.

Föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning – kan tas ut som hel, $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{8}$ ersättning. Havandeskapspenning kan utges som hel, $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ ersättning.

Källa: Riksförsäkringsverket

Stora förändringar i föräldraförsäkringen 1974–1999

- 1974 Föräldrapenningen införs. Ersättningen är 90 procent av lönen under 180 dagar som ska utnyttjas innan barnet fyller 8 år.
Tillfällig föräldrapenning införs. 10 dagar per familj och år för barn under 12 år. Ersättningen är 90 procent av lönen.
- 1978 Föräldrapenningen förlängs till 270 dagar, varav 30 dagar med endast garantibelopp.
- 1980 Föräldrapenning utbetalas under 360 dagar, varav 90 med endast garantibelopp.
Den tillfälliga föräldrapenningen kan utnyttjas i 60 dagar per barn och år. Fadern får rätt till föräldrapenning i 10 dagar i samband med barnets födelse, med en ersättning av 90 procent av lönen.
- 1986 Kontaktdagar införs. 2 dagar per år för barn 4–12 år. Ersättningen är 90 procent av lönen.
- 1989 Föräldrapenningen ges i 450 dagar, varav 90 med endast garantibelopp.
- 1990 Den tillfälliga föräldrapenningen förlängs till 120 dagar per barn och år.
- 1995 Pappa-/mammamånad införs. Vardera föräldern har 30 dagar som inte kan överlåtas till den andra. Ersättningen är 90 procent av lönen. Av resterande dagar med föräldrapenning ersätts 300 med 80 procent av lönen och 90 med garantibelopp.
Rätten till tillfällig föräldrapenning kan överlåtas till annan person som istället för föräldern avstår från förvärvsarbete för att vårda barnet.
De två kontaktdagarna per år tas bort.
- 1996 Ersättningsnivån under pappa-/mammamånad sänks till 85 procent. För övriga 390 dagar ersätts 300 med 75 procent av lönen samt 90 med garantibelopp.
Den tillfälliga föräldrapenningen sänks till 75 procent.
- 1997 Ersättningsnivån för pappa-/mammamånad sänks till 75 procent.
- 1998 Ersättningsnivån för föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och havandeskapspenning höjs till 80 procent.
- 2000 För varje barn utöver det andra betalas föräldrapenningen ut enligt sjukpenningnivå för samtliga tillkommande 180 dagar.
- 2001 En kontaktdag per barn och år införs. Den gäller för barn i åldrarna 6 – 11 år. Dagen kan sparas för att tas ut ett senare år dock senast under det år som barnet fyller 11 år. I vissa fall kan de tio s.k. pappdagarna tas ut av annan försäkrad.

Källa: Riksförsäkringsverket och "På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2002", SCB